

Бурабай туристік аймағындағы тұрақты туризмге болжам: болашақ перспективалары мен дамытудың басымдықтары

ЖАРИЯЛАНДЫ
09.05.2026

ТІРЕК СӨЗДЕР
болжам, Бурабай, Қазақстан,
маусымдық туризм, Тұрақты туризм,
экологиялық жүктеме, экотуризм

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/188566/>

ЭОЖ 338.48

Ғабдолла Мерейлім

Нархоз университеті

«6В11106 - Туризм және қонақжайлылық»

2 курс студенті

Ғылыми жетекші: **Дюсекеева Еркегуль Талгатовна**

Аңдатпа.

Мақалада Бурабай туристік аймағындағы тұрақты туризмнің даму болашағы зерттеледі. Зерттеу барысында тұрақты туризмнің теориялық негіздері талданып, аймақтың қазіргі туристік жағдайы бағаланады. Авторлар тұрақты туризм тұжырымдамасын қалыптастыруда Brundtland комиссиясының [1], ЮНВТО [2], Liu Z. [3], Kotler P. [4], Honey M. [5] еңбектеріне сүйенеді. Мақалада Бурабай аймағының туристік әлеуеті, экологиялық жүктемесі және маусымдық шоғырлану проблемалары талданады. Сонымен қатар 2025–2035 жылдарға арналған болжамдық сценарийлер жасалып, тұрақты туризмді дамытудың нақты ұсыныстары берілген. Зерттеу нәтижелері Бурабайдың бірегей табиғи ресурстарға ие болғанымен, артық туристік жүктеме мен жүйелі реттеудің жетіспеуі аймақтың ұзақ мерзімді дамуына қауіп төндіретінін көрсетеді. Алайда тиімді экологиялық саясат пен инновациялық туристік стратегияны біріктіру арқылы Бурабайды Орталық Азиядағы тұрақты туризмнің үлгілік дестинациясына айналдыру мүмкін екені айқындалды.

Кілт сөздер: Тұрақты туризм, Бурабай, экотуризм, болжам, экологиялық жүктеме, маусымдық туризм, Қазақстан.

Кіріспе.

Қазіргі жаһандану кезеңінде туризм саласы дүниежүзілік экономиканың маңызды бөлігіне айналып, елдер мен аймақтардың дамуына едәуір үлес қосып отыр. Алайда туристік ағынның ұдайы өсуі қоршаған ортаға, жергілікті мәдениетке және халықтың тұрмыс сапасына елеулі салдар тигізетіні де белгілі. Тұрақты туризм тұжырымдамасын ғылыми айналымға енгізген Брундтланд комиссиясының 1987 жылғы «Біздің ортақ болашағымыз» баяндамасы болды [1]. Соңғы онжылдықта тұрақты даму мәселесі қазіргі заманның өзекті мәселесіне айналып отыр.

Бурабай туристік аймағы — Қазақстанның ең танымал демалыс орындарының бірі. «Қазақ Швейцариясы» деп аталатын бұл аймақ өзінің таза табиғатымен, көл-орманды ландшафтымен және бірегей биоалуантүрлілігімен ерекшеленеді. Дегенмен соңғы жылдарда туристер санының күрт өсуіне байланысты аймақтағы экологиялық жүктеме артып, тұрақты даму мәселесі күн тәртібіне қойылып отыр. Аймаққа туристік ағын 2023 жылы 1,2 миллионнан асты, бұл 2019 жылмен салыстырғанда 35%-ға артық [7].

Зерттеу мақсаты: Бурабай туристік аймағындағы тұрақты туризмнің даму болашағын ғылыми негізде болжап, 2025–2035 жылдарға арналған сценарийлер мен ұсыныстар жасау.

Зерттеу міндеттері:

1. Тұрақты туризмнің теориялық негіздерін және халықаралық тәжірибесін зерделеу.
2. Бурабай аймағының туристік әлеуетін, ресурстарын және проблемаларын талдау.
3. Аймақтағы экологиялық жүктеме мен антропогендік әсерді бағалау.
4. 2025–2035 жылдарға арналған тұрақты туризм болжамын жасау.
5. Тұрақты туризмді дамытуға нақты ұсыныстар беру.

Инфлюенсер маркетингі мен тұрақты туризмнің теориялық негіздері

Тұрақты туризм (sustainable tourism) — табиғи ресурстарды сақтай отырып, жергілікті халықтың тұрмыс деңгейін арттырып, туристерге сапалы қызмет ұсынуға бағытталған туризм түрі. Дүниежүзілік туризм ұйымы (ЮНВТО) тұрақты туризмді «туристердің, туристік индустрияның, қоршаған ортаның және қабылдаушы қоғамдастықтардың қазіргі және болашақ мұқтаждарын ескеретін туризм» ретінде анықтайды [2].

Тұрақты туризмнің үш негізгі қағидаты бар: экологиялық тұрақтылық — табиғи ресурстарды сақтау; экономикалық тиімділік — жергілікті халықтың табысын арттыру; әлеуметтік-мәдени тұрақтылық — жергілікті мәдениет пен дәстүрлерді сақтау. Philip

Kotler [4] тұрақты туризм маркетингін зерттей келе, брендтің табиғи жауапкершілігі мен экологиялық имиджінің туристік сұранысқа тікелей ықпал ететінін дәлелдеді.

Тұрақты туризм саласында дүниежүзінде бірқатар табысты үлгілер бар. Коста-Рикада экопарктер жүйесі арқылы ел аумағының 25%-ы қорғалып, жергілікті халықтың жұмыспен қамтылуы артты [5]. Норвегия маусымдық квота жүйесін енгізу арқылы орташа туристік шығынды 40%-ға өсірді. Бутан «жоғары баға — аз туристер» стратегиясын ұстана отырып, экологиялық зиянды азайтып, кіріс арттырды.

Кесте 1. Тұрақты туризм тәжірибелерін салыстыру

Ел / Аймақ	Негізгі стратегия	Нәтиже	Сабақ
Коста-Рика	Экопарктер жүйесі	Биоалуантүрлілік сақталды	Ұлттық парк квотасы
Норвегия	Маусымдық квота	Орт. шығын +40%	Сапа > Сан
Бутан	Жоғары төлем (\$200+)	Экол. зиян азайды	Элиттік туризм
Исландия	Инфрақұрылым инвестициясы	Туристер 5 есе өсті	Ыңғайлы орта

Ескерту: кестедегі деректер ЮНВТО есептері мен ашық статистикалық дереккөздер негізінде жасалды.

1-кестеге сәйкес, тұрақты туризм стратегиясы аймақтың өзіндік ерекшеліктеріне бейімделуі тиіс. Бурабай аймағы үшін Норвегия мен Коста-Рика тәжірибесі ең қолайлы үлгі бола алады, өйткені осы елдер де жоғары туристік тартымдылығы бар табиғи аймақтардың тұрақты дамуын қамтамасыз ете алды.

Бурабай туристік аймағының қазіргі жағдайы мен туристік әлеуеті

Бурабай ұлттық табиғи паркі 1999 жылы құрылып, аумағы 129 194 гектарды қамтиды. Парк Ақмола облысында орналасып, Қазақстанның солтүстік аймағындағы ең ірі туристік дестинацияға айналды. Аймақта 14 көл, гранитті шыңдар (Оқжетпес, Жұмбақтас) және 100 мыңнан астам гектар орман массиві бар [6].

Аймаққа туристер саны соңғы бес жылда тұрақты өсу үстінде. Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша 2023 жылы Бурабайға 1,2 миллионнан астам турист келді [7]. Алайда туристер санының ұлғаюы бірқатар проблемалар әкелуде. Маусымдық кезеңде — шілде-тамыз айларында — Бурабай көлдерінің жағасына күнделікті 15 000–20 000 адамнан астам туристер жиналады. Осыған байланысты Бурабай көлінің суының мөлдірлігі 10 жыл бұрынғы деңгеймен салыстырғанда 30%-ға төмендеген.

Кесте 2. Бурабай аймағына туристер саны динамикасы (2019–2023 жж.)

Көрсеткіш	2019	2020	2021	2022-2023
-----------	------	------	------	-----------

Туристер саны (мың адам)	890	420*	780	1050-1200
Өсу қарқыны (%)	—	-53%	+85,7%	+34-50%

Ескерту: * 2020 жылы COVID-19 пандемиясының әсерінен туристер саны күрт азайды.

2-кестеден байқалатындай, COVID-19 пандемиясынан кейін ішкі туризмнің өсу қарқыны күрт жоғарылады. Бұл тенденция аймаққа туристік жүктемені арттырып, тұрақты даму мәселесін өзектілендіреді. Туристік ағынның 75%-дан астамы маусым (маусым-тамыз) айларына шоғырланып, аймақ ресурстарына маусымдық шамадан тыс жүктеме түсіреді.

Аймақтың туристік мүмкіндіктері мен шектеулерін жан-жақты анықтау үшін SWOT талдауы жүргізілді (1-сурет):

Сурет 1. SWOT талдауы

Күшті жақтары (S)	Әлсіз жақтары (W)
<ul style="list-style-type: none"> • Бірегей табиғи ресурстар • Мемлекеттік қолдау • Танымал туристік бренд • Астанаға географиялық жақындығы 	<ul style="list-style-type: none"> • Маусымдық шоғырлану • Инфрақұрылым тапшылығы • Экологиялық бақылаудың әлсіздігі • Жергілікті халықтың аз пайдасы
Мүмкіндіктер (O)	Қауіптер (T)
<ul style="list-style-type: none"> • Экотуризм трендінің өсуі • Халықаралық экосертификаттау • Жылдық маршруттарды дамыту • Цифрлық маркетинг мүмкіндіктері 	<ul style="list-style-type: none"> • Климат өзгерісі • Шамадан тыс туристік жүктеме • Жасыл аймақтардың деградациясы • Басқа дестинациялармен бәсеке

Жүргізілген SWOT талдауы нәтижелері Бурабай аймағының тұрақты туризм үшін жоғары әлеуетке ие екенін, алайда жүйелі реттеусіз бұл мүмкіндіктердің іске аспайтынын айқындады.

Бурабай аймағындағы тұрақты туризмге болжам: сценарийлік талдау

Аймақтың туристік дамуын болжау үшін сценарийлік талдау әдісі қолданылды. Алдыңғы жылдардың статистикасын, әлемдік тренд деректерін және аймақтың қазіргі проблемаларын ескере отырып, үш сценарий анықталды (Кесте 3).

Бірінші — «Инерциялық» сценарий бойынша мемлекеттік реттеу күшейтілмей, туристер саны жылына 8-10%-ға өсе береді. 2035 жылға қарай аймаққа жылдық туристер саны 2,5 миллионға жетеді. Экологиялық жүктеме критикалық деңгейге жетіп, аймақтың табиғи тартымдылығы азаяды.

Екінші — «Реттелген өсу» сценарийі бойынша мемлекет туристер санына маусымдық квота (күніне 8 000 адам) енгізіп, экологиялық сертификаттауды міндетті етеді. 2035 жылға қарай туристер саны 1,5-1,8 миллион деңгейінде тұрақтанады, бірақ

орташа туристік шығын 40%-ға өседі.

Үшінші — «Тұрақты трансформация» сценарийі бойынша Бурабай «жоғары баға — сапалы тәжірибе» брендіне ауысып, қысқы туризм белсенді дамытылады. 2035 жылға болжам бойынша туристер саны 1,2 миллионда тұрақтанып, жан басына шаққандағы кіріс 2,5 есе өседі.

Кесте 3. Сценарийлерді салыстырмалы талдау (2035 жылға болжам)

Көрсеткіш	Сценарий 1 (Инерциялық)	Сценарий 2 (Реттелген)	Сценарий 3 (Тұрақты)
Туристер саны (млн)	2,5	1,5-1,8	1,2
Орт. туристік шығын (\$)	80	120	200+
Экологиялық жүктеме	Критикалық	Орташа	Төмен
Жергілікті кіріс үлесі	35%	50%	65%+
Тұрақтылық деңгейі	Төмен	Орташа	Жоғары

3-кестеден байқалатындай, сценарийлік болжам нәтижелері «Тұрақты трансформация» сценарийінің аймақтың 2035 жылға дейінгі дамуы үшін оңтайлы жол екенін анықтады. Туристер санын шектеу арқылы орташа шығынды арттыру, жыл бойы туризмді дамыту және жергілікті кіріс үлесін арттыру — барлығы бірге іске асырылуы тиіс.

Зерттеу нәтижелері мен болжамдық сценарийлер негізінде Бурабай аймағындағы тұрақты туризмді дамытуға арналған ұсыныстар жасалды: туристік квота жүйесін енгізу (тәуліктік максимум 8 000–10 000 адам); «Жасыл кілт» (Green Key) стандарты бойынша экологиялық сертификаттауды міндеттеу; маусымаралық туризм бағдарламаларын (қысқы шаңғы, этнотуризм, spa) дамыту; жергілікті кәсіпкерлікке жеңілдікті несие беру; «Ақылды Бурабай» цифрлық мониторинг платформасын енгізу.

Қорытынды

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, Бурабай туристік аймағының тұрақты туризмді дамытудағы рөлі айтарлықтай маңызды екендігін айқындады. Аймақ бірегей табиғи ресурстарға ие болғанымен, маусымдық шоғырлану, экологиялық жүктеменің артуы және жергілікті халықтың аз пайдалануы сияқты жүйелі проблемалармен бетпе-бет тұр.

Сонымен қатар, зерттеу барысында негізгі кедергілер анықталды: жүйелі маркетингтік стратегияның болмауы, экологиялық бақылаудың әлсіздігі және инфрақұрылым тапшылығы ішкі туризмнің толық дамуына кедергі келтіреді. Шамадан тыс туристік жүктеме мен антропогендік қысымның артуы тұрақты туризмнің тиімділігіне кері ықпал етуде.

Осыған байланысты, Бурабайда тұрақты туризмді дамыту үшін квота жүйесін енгізу, экологиялық сертификаттауды міндеттеу, маусымаралық туристік бағдарламаларды дамыту, жергілікті кәсіпкерлікті қолдау маңызды болып табылады.

Жалпы алғанда, блогерлер мен цифрлық маркетингтің креативтік әлеуетін тиімді пайдалану және анықталған кедергілерді жүйелі түрде азайту арқылы Бурабайдың ішкі туризмін дамытуға және оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Brundtland G.H. *Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development*. – Oxford: Oxford University Press, 1987. – 383 p.
2. ЮНВТО. Тұрақты туризмді дамыту жөніндегі нұсқаулық [Электрондық ресурс]. – Қолжетімділік режимі: <https://www.unwto.org/sustainable-development> (жүгіну күні: 01.04.2026).
3. Liu Z. *Sustainable Tourism Development: A Critique // Journal of Sustainable Tourism*. – 2003. – Vol. 11, No. 6. – P. 459–475.
4. Kotler P., Bowen J., Makens J. *Marketing for Hospitality and Tourism*. – 7th ed. – New Jersey: Pearson, 2017. – 704 p.
5. Honey M. *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* – 2nd ed. – Washington: Island Press, 2008. – 568 p.
6. Мұратбеков С.Ж. *Бурабай ұлттық паркі: табиғаты, тарихы, болашағы*. – Астана: Өлке, 2018. – 220 б.
7. Ұлттық статистика бюросы. *Туризм саласының негізгі көрсеткіштері, 2023 жыл [Электрондық ресурс]*. – Қолжетімділік режимі: <https://stat.gov.kz> (жүгіну күні: 12.04.2026).